

Sveučilište u Zagrebu

**Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Diplomski rad

**KAZALIŠNO STVARALAŠTVO OSOBA S  
OŠTEĆENJEM VIDA**

Andrea Čavara

Zagreb, rujan, 2016.

Sveučilište u Zagrebu

**Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Diplomski rad

**KAZALIŠNO STVARALAŠTVO OSOBA S  
OŠTEĆENJEM VIDA**

Studentica: Andrea Čavara

Mentor: doc.dr.sc. Damir Miholić

Komentor: izv.prof.dr.sc. Tina Runjić

Zagreb, rujan, 2016.

## **Izjava o autorstvu rada**

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Kazališno stvaralaštvo osoba s oštećenjem vida* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Andrea Čavara

Mjesto i datum: Zagreb, 12. rujna, 2016.

## **Sažetak**

Sudjelovanje osoba s oštećenjem vida u kulturnom životu šire društvene zajednice nužno je u afirmaciji sveukupna stvaralaštva i doprinosa kulturnim aktivnostima koje uključuju ravnopravan pristup u svim područjima života. Bavljenje kazališnim radom osoba oštećena vida utječe na podizanje svijesti o aktivnoj uključenosti osoba s invaliditetom u društvo, također senzibilizira javnost za potrebe i specifičnosti osoba oštećena vida.

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati na koji način osobe s oštećenjem vida putem bavljenja kazališnim radom usvajaju vještine potrebne za lakšu integraciju u društvo. Kvalitativnim istraživanjem ispitala se samoprocjena glumaca oštećena vida o značaju i utjecaju kazališta na njihov svakodnevni život te o neizostavnoj stigmi oštećenja vida koja se veže uz njihov kazališni rad. Također, uzevši u obzir dugogodišnje iskustvo rada sa slijepim i slabovidnim glumcima Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“, ispitanici su i redatelj te koreografkinja o metodama koje koriste u svom pristupu i radu. Osim toga, u ovom radu željela se prikazati doživljajna razina publike o pogledanoj predstavi „Prokleta avlija“.

Istraživanje je pokazalo pozitivan utjecaj bavljenja kazališnim radom na područja: komunikacije, socijalizacije, mobiliteta i svakodnevnih vještina slijepih odnosno slabovidnih osoba. Rezultati pokazuju da činjenica oštećenja vida nema bitnu ulogu u redateljskom i koreografskom pristupu i radu. Odgovori publike upućuju na pozitivne dojmove o glumačkoj izvedbi no uz prisutne predrasude o sposobnostima slijepih i slabovidnih osoba.

**Ključne riječi:** oštećenje vida, kazalište, komunikacija, socijalizacija, svakodnevne vještine

## Summary

The participation of people with visual impairment in the cultural life of the wider community is necessary to affirm the overall creation and contribution of cultural activities which include equal access to all areas of life. Theater work of visually impaired people has impact on raising awareness of the active involvement of people with disabilities in the society, next to that, it also sensitises public to the needs and specificities of visually impaired people.

The aim of this graduate thesis is to present how people with visual impairments, through theater work, acquire skills that are necessary for easier integration into society. The qualitative research examined the self-assessment of actors with impaired vision about the importance and impact of the theater on their daily life and on the indispensable stigma of visual impairment that is linked to their theater work. Additionally, examined were methods used by the director and choreographer that are working with blind and visually impaired actors of the Theatre of the Blind and Visually Impaired - New Life". Finally, this study wanted to show the perceptual level of audience on the play they watched, called "The Damned Yard".

Research has shown overall positive impact of theater work on these areas: communication, socialization, mobility and daily living skills of blind or visually impaired. Results demonstrate that the fact of the visual impairment has no important role in directing and choreographic approach and work. Answers of the audience indicate positive impressions of the performance by the cast but with the present prejudices about the abilities of blind and partially sighted people.

**Keywords:** vision impairment, theatre, communication, socialization, daily living skills

## Sadržaj:

1. UVOD .....	1
1.1. Oštećenje vida.....	2
1.2. Psihosocijalne potrebe osobe s oštećenjem vida .....	2
1.3. Kazalište .....	3
1.4. Dramska ekspresija.....	4
1.5. Kazalište slijepih i slabovidnih „Novi život“ .....	4
1.6. Kazališni rad sa slijepim i slabovidnim glumcima .....	6
2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA .....	9
2.1. Cilj istraživanja.....	9
2.2. Metode prikupljanja podataka .....	10
2.3. Način prikupljanja podataka .....	11
3. INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA.....	12
4. POVEZIVANJE KLJUČNIH NALAZA ISTRAŽIVANJA .....	24
5. ZAKLJUČAK .....	30
6. LITERATURA: .....	32

# 1. UVOD

Izvorišta životnih problema osoba s invaliditetom nisu isključivo vezana uz njihova zdravstvena stanja, već i uz diskriminirajuće stavove društva i ograničenja koja im to društvo postavlja. Unatoč pozitivnom pomaku u uključivanju osoba s invaliditetom u društveni život Republike Hrvatske, još uvijek one nailaze na prepreke potpunom uključivanju na socijalnom, profesionalnom, ekonomskom, obrazovnom i kulturnom području. Iako se suočavaju s neravnopravnim tretmanom društva, osobe s invaliditetom nesumnjivo posjeduju umjetničke sposobnosti koje mogu i trebaju ravnopravno s ostalima potvrđivati u javnosti (Nacionalna strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom od 2007 do 2015. godine).

Jedan od načina aktivnog uključivanja osoba s invaliditetom, u ovom slučaju osoba s oštećenjem vida, u kulturni život šire društvene zajednice jest bavljenje kazališnim radom.

Kroz aktivno sudjelovanje u zamišljenim dramskim/scenskim situacijama u vidu monologa, dijaloga ili grupnih scena, dramska gluma omogućuje oslobađanje od treme - straha od javnog nastupa, vježbanje opuštena, spontana i kreativna ponašanja, poticanje samopouzdanja, izražavanje osjećaja i razmišljanje o sebi i drugima. Osobe oštećena vida, kroz glumačke aktivnosti mogu uvježbavati za osobe s oštećenjima vida: svakodnevne vještine, socijalne i komunikacijske vještine te vještine orijentacije i kretanja (Baštijan i sur., 2012).

U ovom radu biti će prikazana samoprocjena glumaca s oštećenjem vida o utjecaju i značaju bavljenja kazališnom glumom na njihov svakodnevni život te o neizostavnoj stigmi oštećenja vida koje se veže uz njihov kazališni rad; što koreografkinja i redatelj kažu o metodama rada sa slijepim i slabovidnim glumica te doživljajna razina publike o pogledanoj predstavi Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“. Prvi dio rada temelji se na teorijskom konceptu, gdje su prikazane definicije oštećenja vida, kazališta, dramske ekspresije, psihosocijalnih potreba osoba oštećena vida te prikaz kazališnog rada sa slijepim i slabovidnim glumcima i rada kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“. Nakon teorijskog okvira, slijedi istraživački dio. Prikazana je metodologija koja sadržava način provođenja istraživanja, uzorak istraživanja, mjerni instrument te metode obrade podataka), cilj i hipoteze istraživanja. Na kraju rada su prikazani dobiveni rezultati istraživanja.

## 1.1.Oštećenje vida

Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije (WHO-World health organisation) u svijetu je 285 milijuna ljudi s poremećajima vida, od čega je 246 milijuna slabovidnih, a 39 milijuna slijepih osoba. Iz čega proizlazi da je prevalencija vidnih poremećaja u svijetu oko 4%, a sljepoće oko 5% (WHO, 2012, prema Benjak i sur., 2013). Prema dostupnim podacima postojećeg Zakona o registru osoba s invaliditetom, trenutno u Republici Hrvatskoj boravi oko 17 750 osoba sa oštećenjima vida. Od toga 8285 osoba je u radno aktivnoj dobi (Benjak i sur., 2013).

U Hrvatskoj se oštećenje vida dijeli na sljepoću i slabovidnost. „Sljepoća se prema stupnju oštećenja vida dijeli na:

- potpuni gubitak osjeta svjetla (amauroza) ili na osjet svjetla bez ili s projekcijom svjetla,
- ostatak vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,02 (brojenje prstiju na udaljenosti od 1 metra) ili manje,
- ostatak oštine vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,02 do 0,05,
- ostatak centralnog vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,25 uz suženje vidnog polja na 20 stupnjeva ili ispod 20 stupnjeva,
- koncentrično suženje vidnog polja oba oka s vidnim poljem širine 5 stupnjeva do 10 stupnjeva oko centralne fiksacijske točke,

Slabovidnost se prema stupnju oštećenja vida dijeli na:

- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,1 do 0,3 i manje,
- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,3 do 0,4.“ (Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, 2001, prema Benjak i sur., 2013).

## 1.2.Psihosocijalne potrebe osobe s oštećenjem vida

Danas postoje brojne teorije koje iznose ideju o važnosti zadovoljavanja ljudskih potreba, od osnovnih bioloških do psiholoških, kako bi se osoba osjećala zadovoljno i funkcionirala djelotvorno. U kontekstu takvih teorijskih postavki baziranih na konceptu prepoznavanja potreba pojedinca i njihova osnaživanja posebnu pažnju treba posvetiti skupni osoba s invaliditetom (Janković, 2000). Čimbenik vezan uz zadovoljavanje psihosocijalnih potreba osobe je kvaliteta samopoimanja koje se odnosi na set percepcija i osjećaja koje osoba



ima o sebi. Samopoimanje neke osobe se formira u socijalnim interakcijama. Socijalna interakcija između osoba oštećena vida i okoline često je obilježena precjenjivanjem ili podcjenjivanjem sposobnosti slijepih odnosno slabovidnih osoba. Stavovi okoline prema oštećenju vida imaju snažan utjecaj na razvoj samopoimanja. Kirtley (1975, prema Tuttle i Tuttle, 2000) opisuje dva ekstrema, suprotna gledišta o sljepoći koju ima šira javnost. Postoje oni koji naglašavaju fizička, psihološka i socijalna ograničenja povezana sa sljepoćom te ju smatraju tragičnom sudbinom koja se nikada ne može suštinski prebroditi bez superiorne sposobnosti i/ili neobično pogodnih okolnosti okruženja. Ovako stajalište promiče nerealna očekivanja neproduktivnog života kojim dominiraju karakteristike kao što su pasivnost, i djetinja ovisnost o drugima. Suprotno njima, postoje drugi koji procjenjuju sljepoću kao ništa više nego fizičku smetnju ili praktičnu neugodnost. Tvrde da su problemi koji se tradicionalno vezuju uz sljepoću gotovo u potpunosti proizvod socijalne predrasude i diskriminacije. Ovo stajalište odražava neutemeljeni osjećaj idealističnog pozitivizma, budući da su određeni očigledni utjecaji sljepoće na svakodnevni život osobe ignorirani. Prepoznavanje izazova s kojima se slijepi ljudi susreću te istovremeno vjerovanje u njihove sposobnosti da odgovore na te izazove, rezultira stajalištem o sljepoći koje se nalazi u sredini ove dvije ekstremne pozicije (Tuttle i Tuttle, 2000). Direktno iskustvo kontakta sa slijepim i slabovidnim osoba može pružiti uvid u problematiku oštećena vida (Kovač 2013).

### **1.3. Kazalište**

Riječ *kazalište* potječe od glagola kazati u smislu složenice *pokazati, prikazati* (lat. monstrare). Sadržaj pojma *kazalište* odnosi se i na zgradu ili nekakvu građevinu kao mjesta za izvedu predstavljačkih umjetnosti (Majerić, 2011). Kazalištu i društvu zajednički su momenti ispreplitanja uloga i spektakularnog prikazivanja, a kazalište je zapravo slika „stvarne ljudske interakcije“ (Burns, 1972, prema Kovač, 2013). Kazališna umjetnost kao „ogledalo života i društva“ oduvijek je dopuštala kreativni izričaj i oslobađajući pristup problematici društvene zbilje. Majerić (2011) piše o djelovanju kazališnog čina na pojedinca, ističući da kazališni čin posjeduje implicitnu i eksplicitnu sposobnost djelovanja na identitet, percepciju, recepciju i promišljanje čovjeka, a onda posljedično djeluje i na zajednicu koje je taj pojedinac dio.

## 1.4. Dramska ekspresija

Prema Krušić (2002) dramska ekspresija podrazumijeva svaki oblik izražavanja u kojem su stvarni ili izmišljeni događaji, bića, predmeti i odnosi predstavljeni s pomoću odigranih/odglumljenih uloga i situacija. Dramskom ekspresijom osoba se ima priliku razvijati u fizičkom, psihičkom i socijalnom smislu. Fizički osoba uči osvještavati i kontrolirano upravljati svojim tijelom. Razvijaju se također vještine percepcije, zaključivanja i snalaženja u novim situacijama te se vježba koncentracija i podupire kreativni izričaj što sve jača psihičke funkcije osobe. Osoba razvija i socijalnu percepciju jačanjem komunikacijskih vještina i izražaja koji je precizan i potkrijepljen osobnim uvjerenjem što je i osnovni uvjet za mogućnost prenošenje poruke drugima (Janković, 2000). Krušić (2002) piše da dramska gluma pomaže osobi da izrazi i razvije svoje osjećaje, sklonosti, sposobnosti i stavove; da razvije govorne i izražajne sposobnosti i vještine; da razvije maštu i stvaralaštvo; da razvije motoričke sposobnosti i *govor tijela*; da stekne i razvije društvenu svijest i njezine sastavnice: (samo)kritičnost, odgovornost i snošljivost; da razvije humana moralna uvjerenja; da stekne sigurnost i samopouzdanje; da razumije međuljudske odnose i ponašanje; da se nauči surađivati, cijeniti sebe i druge te tako steći priznanje drugih. Drama je skupna aktivnost, podijeljeno iskustvo između glumaca i publike. Dijeleći kroz zajednički stvaralački rad napore i zadovoljstva zbog postignutih učinaka, članovi skupine se uzajamno osnažuju. Unoseći sebe i svoje iskustvo u predstavu, sudionici stvaraju društveno relevantan oblik kojim aktivno sudjeluju u kulturi odnosno stvaraju je. Iskustvo dramske glume može sudionicima ponuditi smisleni kontekst njihova doživljaja povezujući ga s problemom koji ih muči, ostvarujući tako uz neposredne terapijske, također i druge učinke koji spadaju u učenje, stjecanje iskustva ili osobni razvoj.

## 1.5. Kazalište slijepih i slabovidnih „Novi život“

Dramski studio slijepih i slabovidnih “Novi život” smješten u Zagrebu, najstarije je kazalište slijepih i slabovidnih u svijetu, osnovano 1948. godine. Kazališta slijepih i slabovidnih rijetkost su u svijetu, osim u Hrvatskoj, kazališta sličnog profila postoje i u Španjolskoj, Engleskoj, Sloveniji, Crnoj Gori, Belgiji, Estoniji i Finskoj. Do danas je

zagrebački studio slijepih i slabovidnih odigrao preko 3550 predstava, komprimiranih u stotinjak premijera. Sa slijepim i slabovidnim glumcima od samih početaka rade kazališni profesionalci (redatelji, scenografi, koreografi). Okušali su se u svim žanrovima kazališne umjetnosti (antička tragedija „Kralj Edip“, komedija dell' arte „Dosjetljiva djevojka“, nadrealizam „Kralj Gordogan“, moderna drama „Smrtni grijesi“, ples „Nos vamos a ver“, dječja predstava „Ispeci pa reci“). Svake godine pripreme jednu do dvije premijere, te odigraju 70-ak predstava. Gostovali su diljem Hrvatske i sudjelovali na festivalima: „Festival bajke“ u Ogulinu, „Naj,naj,naj“ festivalu u Zagrebu, „Zlatni lav“ u Umagu, „FEN“ festivalu u Opatiji. U inozemstvu su gostovali u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Njemačkoj i Crnoj Gori. Svojim izvedbama osvajaju brojne nagrade i priznanja: „Grand prix“ sa 8. međunarodnog festivala komornog teatra „Zlatni lav“; povelja Predsjednika Republike Hrvatske; 13. „Naj, naj, naj“ festival – „Zlatna Žar ptica“ – nagrada za posvećenost zajedništvu u kazališnoj igri; 16. „Naj,naj, naj“ festival– „Zlatna Žar ptica“ – nagrada za najbolju glazbu (<http://www.novizivot.hr/>).

Bavili su se Boalovim kazalištem, različitim art-aktivističkim performansima, a nekoliko posljednjih godina organiziraju događaje pod nazivom „Party u mraku“, kroz koje je prošlo više od 1000 mladih ljudi koji su postali stalna publika kazališta. Organizatori su jedinog kazališnog festivala slijepih u svijetu „BIT – Blind in Theatre“ (10. će se održati u Zagrebu u listopadu 2017).

„BIT - Blind in theatre“ međunarodni je festival kazališta slijepih i slabovidnih koji se prvi puta održao u Zagrebu 1999. godine. Festival ugošćuje produkcije kazališta i kompanija iz cijelog svijeta sličnog profila kakav je „Novi život“, a uvjet za sudjelovanje je da najmanje 50% glumaca moraju biti slijepe i slabovidne osobe. Ovo je jedinstven festival takve vrste u svijetu koji iza sebe broji devet izdanja. Neke od kazališnih skupina koje su do sada nastupile na spomenutom festivalu su sljedeće. Kazalište „Extant“ iz Londona osnovano je 1997. godine i vodeća je organizacija za izvedbene umjetnosti u Velikoj Britaniji koju vode slijepi i slabovidni profesionalni umjetnici, kojima je organizacija i namijenjena, a čiji je cilj promicanje umjetnosti slijepih i slabovidnih osoba. „Theater Breaking Through Barriers“ (Kazalište koje probija granice) koje se prethodno zvalo „Theater By The Blind“ (Kazalište slijepih), osnovano je 1979. godine kao jedina organizacija u SAD-u koja je radila na promicanju slijepih i slabovidnih kazališnih umjetnika. Nakon 29 godina odlučili su u rad kazališta uključiti osobe sa svim vrstama invaliditeta pa stoga i mijenjaju ime u „Theater Breaking Through Barriers“. „Homerova dramska radionica“ iz Crne Gore je amatersko kazalište osoba oštećena vida pokrenuto početkom 2013. godine Kazalište slijepih i

slabovidnih „Nasmeh“ kao trenutno jedino takvo kazalište u Sloveniji osnovano je u studenom 1996. godine. „Terateater“ je prvo kazalište slijepih i slabovidnih u Estoniji. Iako je svoj rad započelo 2013. godine kao dramska grupa, godinu dana kasnije osnovano je kao kazalište (<http://www.novizivot.hr/>). Festival BIT promovira mogućnosti i umjetničke kreacije osoba s invaliditetom te educira javnost o njihovim kulturnim dosezima i podiže razinu svijesti i senzibilizacije za potrebe i specifičnosti osoba s invaliditetom.

## **1.6. Kazališni rad sa slijepim i slabovidnim glumcima**

Slijepa osoba nema ukodiran čitav niz gesti, izraza lica i tjelesnih pozicija koje videća osoba koristi u komunikaciji kako bi što bolje predočila ono o čemu govori. Obzirom da je govor tijela važan glumcu kako bi što preciznije prenio publici poruku o emociji i stanju lika kojeg igra, u radu sa slijepim glumcima potrebno je obratiti pažnju na njihove specifičnosti te im ih osvijestiti pomoću organiziranog sustava vježbi i različitih glumačkih tehnika. Uloga glumačkih tehnika ima za svrhu naučiti glumca da oslobodi svoj duh, osjećaje i maštu od posebnih ograničenja vlastite ličnosti (Kovač, 2013). Profesionalni kazališni rad sa slijepim i slabovidnim glumcima, redatelj Kovača dovodi do zaključka o razlici između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na one koji vide. Kao temeljnu razliku ističe izmijenjenu percepciju svijeta kakvu imaju slijepi glumci. Osnovne principe rada dijeli na tri područja: nevizualna percepcija, zvučna lokalizacija kazališnog prostora i rad na tijelu. U dijelu o nevizualnoj percepciji opisuje tri mehanizma snalaženja slijepih glumaca u scenskom prostoru. Taktilni mehanizmi su markacije raspoređene po podu pozornice koje slijepom glumcu ukazuju na njegov trenutačni položaj. Zvučni mehanizmi se odnose na niz tihih suptilnih zvukova (npr. uzadah, lupkanje dlanom ili stopalom, šuškanje rekvizitima) koje glumci tijekom izvedbe upućuju jedni drugima kako putokaz o smjeru u kojem se trebaju kretati. Kao najvažniju ističe metodu scenskog pamćenja odnosno pamćenje tijela koja omogućuje slijepom glumu da si kreira „intimnu mapu scenskog događanja“ (Kovač, 2013). Long i Giudice (2010 prema Kovač, 2013) pišu da kako bi slijepa osoba stvorila mentalnu mapu, bitno je da što preciznije zapamti metalnu sliku prostora odnosno informacije o udaljenostima, smjerovima, odnosima među objektima, materijalima ploha i položajima tla. Slijepa osoba koristi sluh kao pomoćno sredstvo prilikom organizacije prostornog kretanja. Prema Guth i sur. (2010) slijepa osoba sluhom mogu prepoznati veličinu zatvorene prostorije

i raspored zidova ili većih objekata pa Kovač (2013) ističe da upravo takva dimenzija zvuka može biti mehanizam koji slijepi glumci mogu koristiti kao prednost u odnosu na videće glumce. Rad na tijelu bitan je kod svih glumaca, a kako je kod slijepih glumaca prisutna ukočenost tijela, pogotovo je bitno dobiti opuštenost i mekoću kretanja po sceni raznim vježbama koncentracije i pamćenja. Pamćenje ima važnu funkciju kod slijepih osoba prilikom kreiranja ranije spomenute mentalne mape prostora. Mehanizam pamćenja se izoštrava češćim svakodnevnim korištenjem.

Zbog zahtjeva određene uloge slijepi odnosno slabovidni glumac mora naučiti vješto imitirati geste i mimiku lica. Za vježbu mišića lica i glave Kovač (2013) predlaže vježbe koje se koriste za to bolju kontrolu glasa, a koje se dijele u tri skupine: vježbe opuštanja, vježbe disanja i vježbe pomoću kojih postizemo pojačanu čvrstinu usana i jezika. Ukočenost tijela svojstvena je za slijepu ili slabovidnu osobu kao obrambeni mehanizam koji se javlja zbog čestog sudaranja sa objektima u nepoznatom prostoru. Takva ukočenost tijela uz sebe veže bojažljivo koračanje i neprirodno držanje te Kovač zaključuje kako su se vježbe opuštanja pokazale kao sredstvo pomoću kojega slijepa ili slabovidna osoba može osvijestiti ukočenost svog tijela, a zatim i opustiti i osloboditi tijelo od stalne napetosti i grča. Disanje koje je usredotočeno na gornji dio prsa pri kojem osoba diše brzo i kratko, stvara napetost u gornjem dijelu prsa i ramenima. Vježbe disanja predlaže da se izvode sa cijelim ansamblom, a takvo zajedničko vježbanje doprinosi koheziji grupe te osoba spoznavajući mehanizam disanja i mišićne napetosti kod druge osobe, može odrediti i svoje pokrete. Osobito bitne su vježbe pomoću kojih slijepi glumci postižu pojačanu čvrstinu usana i jezika jer njima dodatno mogu podići razinu kontrole mišića lica i glave te tako ostvariti kvalitetniju mimiku lica (Kovač, 2013).

Specifičnosti u komunikaciji slijepih osoba odnose se na oskudnost mimike lica, nedostatak gestikulacije i tjelesnu ukočenost što su važna ponašanja u socijalnoj komunikaciji. Budući je osobama oštećena vida otežano, odnosno onemogućeno putem imitacije usvajati različite geste i izraze lica potrebno je razvijati metode kojima bi se poticalo osvještavanje dijelova tijela i lica odnosno prikladnih neverbalnih ponašanja u određenim socijalnim situacijama. To doprinosi boljem razumijevanju nesvjesnih signala koji se šalju kroz govor tijela, a kojim uz verbalni govor prenosimo poruku. Govor tijela služi za izražavanje ideja, stavova, mišljenja i emocija te je stoga neupitna njegova komunikativna vrijednost u socijalnim interakcijama (Knapp, Hall, 2010).

Marjančić (2016) plesačica, plesno/scenske pedagoginja i koreografkinja, u priručniku o neverbalnoj komunikaciji za slijepu osobu iznosi niz vježbi za osvještavanje tjelesnih

manifestacija. Kako bi osoba bolje izvodila pokret, mora prvo shvatiti tijelo sa svim njegovom osnovnim tjelesnim manifestacijama iz kojih se dalje razvija pokret. U tu svrhu predlaže vježbe osvještavanja ritma srca i disanja jer osnovni ritam disanja utječe na oblikovanje obrazaca kretanja. Zatim vježbe osvještavanja težine tijela zbog toga što osnovni doživljaj vlastitog tijela dešava se prvenstveno kroz iskustvo vlastite težine. Vježba osvještavanja vertikalnog postava tijela veže se uz posturu tijela i ispravno stajanje.

Rad na pravilnoj posturi osoba oštećena vida iznimno je važan kako bi se isključila mogućnost deformiteta koji su posljedica kompenzacijskih obrazaca u području grube motorike i time otežalo stjecanje vještina samostalnoga i učinkovitoga kretanja (Sever, 2011). Marjančić (2016) povezuje šest osnovnih akcija tijela: dizanje/spuštanje, otvaranje/zatvaranje, srdačno/tjeskobno, u napadu/u povlačenju i obrani. Dizanje se javlja kada se netko želi postaviti kao superioran odnosno nametnuti svoj stav, a spuštanje odaje nemoćnost pred nekim ili nečim. Kod kretnje otvaranja osoba iskazuje bezbrižnost i želju za komunikacijom dok kretnja zatvaranja izražava nesigurnost, nepovjerenje i tjeskobu. Prodiranje je kretnja koja ukazuje na osvajanje teritorija ili agresivnost, a povlačenje pokazuje namjeru odstupanja, popuštanja i obrane. Važno je osvijestiti kod slijepih osoba držanje tijela jer njime prema pokazujemo ili percipiramo ponašanje koje odražava različite aspekte društvenog statusa (snažan ili slab, nadređen ili podređen) i psihičko stanje osobe (otvoren ili zatvoren stav). Pokreti su odraz našega unutarnjeg, psihičkog svijeta. Na pokret možemo utjecati i kontrolirati vježbom osvještavanja segmenata kvalitete pokreta odnosno vremensku (brzina izvođenja pokreta), prostornu (ekonomičnost izvođenja pokreta) i energetska (intenzitet izvođenja pokreta) dimenziju pokreta.

Duljina pogleda kao i područje tijela ili lica na koji osoba fokusira pogled, važni su jer utječu na ishod razgovora. Marjančić (2016) predlaže vježbe pozicije glave (gore/dolje, lijevo/desno, naprijed/natrag) koje se izvode samo pogledom. Izrazi lica osiguravaju povratnu informaciju i upravljaju tijekom interakcije. Misao i psihičko stanje osobe preko mišića aktivira mimiku i pokrete lica, pa izraz lica upravlja gledateljevom pažnjom. Aktivacijom i vježbom mišića očiju, obrva, čela, nosa, usta, obraza odnosno vježbom cijelog lica, osvještavaju se mišići na licu i slijepa osoba na taj način uči facijalne ekspresije.

## 2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Prema dostupnim podacima trenutno u Republici Hrvatskoj boravi oko 17 750 osoba sa oštećenjima vida, a od toga, 8285 osoba je u radno aktivnoj dobi.

Za osobe s invaliditetom, u ovom slučaju osobe s oštećenjem vida, bavljenje kulturalnim aktivnostima je u porastu budući da se naše društvo kreće u smjeru inkluzivnog uključivanja svih marginaliziranih društvenih grupa u sve sfere društvenog života, pa tako i u umjetničke prakse (Barnes, Mercer 2010).

Krajnović (2015) povezuje način na koji društvo promatra osobe sa invaliditetom sa načinom na koji društvo promatra osobe sa invaliditetom u umjetničkim praksama, u ovom slučaju, kazalištem.

Ključna stvar u ovoj poveznici jest potencijal kazališta kao prostora gdje glumci s oštećenjem vida mogu razviti vještine potrebne za svoju integraciju u društvo, što je i fokus ovog istraživanja.

### 2.1. Cilj istraživanja

Prema Bailey (2013), umjetnosti, poput kazališne, obogaćuju sve sfere života kroz učenje, rad, igru i međuljudske odnose budući da stimuliraju nove putove komunikacije i razvoja.

Fokus ovog istraživanja jest upravo izložiti i opisati jedan od načina na koji osobe sa oštećenjem vida razvijaju nove načine usvajanja vještina potrebnih za integraciju u društvo. Područje na koje se ovo istraživanje koncentrira jest kazališno stvaralaštvo dramske družine „Novi Život“, najstarije dramske družine takvog tipa čiji ansambl čine isključivo slijepi i slabovidne osobe (Kovač, 2013).

U skladu s ciljem istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji je značaj kazališta u životu glumca s oštećenjem vida i na koji način bavljenje kazalištem utječe na svakodnevni život osobe s oštećenjem vida?
2. Na koji način redatelj i koreografkinja rade s glumcima oštećena vida?
3. Kakav je odnos glumaca s oštećenjima vida prema kazališnom komadu „Prokleta avlija“ i procesu njegovog uprizorenja?
4. Na koji način publika doživljava predstavu kazališta slijepih i slabovidnih?

## 2.2. Metode prikupljanja podataka

Kako je, unutar edukacijsko-rehabilitacijske prakse potrebno istraživati i implementirati različite kreativne metode koje će omogućiti da se osobe oštećena vida kao ravnopravni članovi društva integriraju u sva područja života, pa tako i u umjetnost, jedan od ciljeva rada je istražiti vezu između bavljenja kazališnom umjetnošću i njezinog utjecaja na svakodnevni život osobe oštećena vida.

S obzirom na cilj istraživanja i postavljena istraživačka pitanja u ovom je istraživanju korišten kvalitativni pristup prikupljanja podataka. Budući da su odgovori sudionika jedini izvor podataka o fenomenu koji se istražuje korišten je polustrukturirani intervju kao tehnika prikupljanja podataka. Polustrukturirani intervju je tehnika prikupljanja podataka u okviru koje istraživač ima unaprijed pripremljen podsjetnik za intervju, koji sadrži teme i okvirna pitanja, ali slijedi logiku razgovora i slobodu sudionika istraživanja u odgovaranju te ostavlja mogućnost da se otvore neke nove teme, koje su važne sudioniku (Tkalac Verčić i sur., 2010). Polustrukturirani intervju provodio se s devet glumaca (N=9) Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“, suradnicima (N=2) spomenutog kazališta (redatelj i koreografkinja) te sa nasumce odabranih deset pojedinaca (N=10) iz publike koji su došli pogledati predstavu „Prokleta avlija“. U pripremi provedbe ovog polustrukturiranog intervjua detaljno se planiralo pozivanje u istraživanje i objašnjavanje cilja i svrhe istraživanja. Obzirom na cilj istraživanja i istraživačka pitanja, pripremljena su sljedeća pitanja za polustrukturirani intervju:

1. Istraživačko pitanje: Koji je značaj kazališta u životu glumca s oštećenjem vida i na koji način bavljenje kazalištem utječe na svakodnevni život osobe s oštećenjem vida?
  - a) Što kazalište predstavlja u Vašem životu?
  - b) Na koji način je bavljenje kazališnom glumom utjecalo na Vaš život?
2. Istraživačko pitanje: Na koji način redatelj i koreografkinja rade s glumcima oštećena vida?
  - a) Koja je razlika između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce?
  - b) Postoji li razlika u pristupu radu kada je riječ o slijepim odnosno slabovidnim glumcima?



3. Istraživačko pitanje: Kakav je odnos glumaca s oštećenjima vida prema kazališnom komadu „Prokleta avlija“ i procesu njegovog uprizorenja?
  - a) Koji su kriteriji odabira predloška teksta koji ćete postaviti na scenu?
  - b) Koji je motiv odabira predloška teksta „Prokleta avlija“?
  - c) Ogledaju li se u „Proklesoj avliji“ neki od izazova s kojima se slijepe i slabovidne osobe susreću u svakodnevnom životu?
  - d) Kakve reakcije publike očekujete na predstavi „Prokleta avlija“?
4. Istraživačko pitanje: Na koji način publika doživljava predstavu kazališta slijepih i slabovidnih?
  - a) Jeste li imali neka očekivanja vezano uz predstavu ili glumce i uočavate li razliku između slijepih/slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce?
  - b) Kako Vam se svidjela predstava „Prokleta avlija“?

### **2.3. Način prikupljanja podataka**

Istraživanje je planirano četiri tjedna prije provođenja intervjua, a uključivalo je proučavanje literature za sastavljanje teorijskog koncepta istraživanja, definiranje cilja istraživanja i istraživačkih pitanja, izradu sporazuma istraživača i sudionika istraživanja, planiranje provedbe intervjua sastavljanjem pitanja te planiranje mjesta provedbe istraživanja. Pitanja koja su sastavljena za provođenje intervjua navedena su u dijelu koji se odnosi na interpretaciju. Istraživanje je provedeno u prostorijama Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“ te u dvorani Kazališta „Vidra“. Provedeno istraživanje u svojoj fazi planiranja, provedbe i prikazivanje rezultata slijedi načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006). Ovo istraživanje se temeljilo na dragovoljnom sudjelovanju svih ispitanika, povjerljivosti, tajnosti i anonimnosti podataka o ispitanicima te povoljnom omjeru boljitka/rizika za ispitanike.

### 3. INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju, koristeći kvalitativnu analizu podataka, prikazani su prikupljeni podaci istraživanja koji su podijeljeni na četiri tematska područja i koje će se u ovom poglavlju interpretirati. Za svako od navedenih tematskih područja predstavljene su specifične teme koje ga objašnjavaju, a koje su opisane kroz kategorije koje pripadaju toj pojedinoj specifičnoj temi. Kategorije su formirane temeljem sličnosti odgovora ispitanika, a potom grupirane u specifične teme.

U Tablici 1 prikazano je tematsko područje **Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida**. Uz to, predstavljene su pripadajuće specifične teme i njihove kategorije. Interpretacija nalaza istraživanja odnosi se na prvo postavljeno istraživačko pitanje: „*Koji je značaj kazališta u životu glumca s oštećenjem vida i na koji način bavljenje kazalištem utječe na svakodnevni život osobe s oštećenjem vida?*“

Tablica 1: Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida

TEMATSKO PODRUČJE: Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida	
Teme	Kategorije
1. Značaj kazališta u privatnom i profesionalnom životu.	<ul style="list-style-type: none"><li>• Kazalište kao smisao života</li><li>• Kazalište predstavlja umjetnički izazov koji ispunjava osobu osjećajima sreće i ljubavi.</li><li>• Širenje socijalnih mreža i sklapanje prijateljstava kroz bavljenje kazališnom glumom</li><li>• Kazalište kao mjesto koje dopušta imaginaciju i izražavanje umjetničke kreativnosti.</li><li>• Kazalište kao odmak od života obilježenog stalnom stigmom sljepoće</li><li>• Kazalište kao odmor od svakodnevice i mjesto osobnog rasta i razvoja osobe.</li></ul>

<p>2. Kazalište kao poticaj za osobni rast i razvoj</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Razvoj komunikacijskih vještina i jačanje samopouzdanja</li> <li>• Osvještavanje pokreta i vlastitog tijela što rezultira većim stupnjem samostalnosti u kretanju</li> <li>• Kazališna gluma kao poticaj za edukaciju i daljnji rad u pedagoškom području</li> <li>• Razvoj socijalnih vještina koje potpomažu lakšu integraciju u društvo</li> <li>• Kazališna gluma pomaže u rješavanju kompleksa, osjećaja sramežljivosti i straha od javnog nastupa.</li> <li>• Prevladavanje strahova i suočavanje sa vlastitim mogućnostima kroz bavljenje kazališnom glumom.</li> <li>• Osvještavanje neverbalnog aspekta komunikacije</li> </ul>
<p>3. Razvoj kritičkog mišljenja publike o problematici emancipacije glumaca s oštećenjima vida</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Prezentacija svakodnevnih vještina i sposobnosti slijepe osobe kroz kazališnu glumu promiče emancipaciju slijepe osobe kao ravnopravnog člana društva.</li> <li>• Rušenje predrasuda društva prezentiranjem vlastitih sposobnosti; podizanje razine svijesti o teškoćama s kojima se osobe oštećena vida svakodnevno susreću</li> </ul>

Tablica 1.1: Značaj kazališta u privatnom i profesionalnom životu

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
<p>1. Značaj kazališta u privatnom i profesionalnom životu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kazalište kao smisao života</li> <li>• Kazalište predstavlja umjetnički izazov koji ispunjava osobu osjećajima sreće i ljubavi.</li> <li>• Širenje socijalnih mreža i sklapanje prijateljstava kroz bavljenje kazališnom glumom</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kazalište kao mjesto koje dopušta imaginaciju i izražavanje umjetničke kreativnosti.</li> <li>• Kazalište kao odmak od života obilježenog stalnom stigmom sljepoće</li> <li>• Kazalište kao odmor od svakodnevice</li> <li>• Terapeutski utjecaj kazališta na stečeno oštećenje vida</li> </ul>
--	--

Prva tema koju sudionici istraživanja prepoznaju je *Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život osobe s oštećenjem vida*. Kazališna gluma daje smisao životu i predstavlja umjetnički izazov koji ispunjava osobu osjećajima sreće, ljubavi i zadovoljstva. Kazalište je mjesto gdje glumci obogaćuju društvo umjetničkim izričajem, a svoj socijalni život oplemenjuju novim poznanstvima. Bavljenje kazališnom glumom dopušta odmak od života obilježenog stalnom stigmom sljepoće i odmor od svakodnevice. Ističe se i terapeutski utjecaj kazališta na oštećenje vida stečeno u životu.

Tablica 1.2: **Kazalište kao poticaj za osobni rast i razvoj**

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
2. Kazalište kao poticaj za osobni razvoj i razvoj	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Razvoj komunikacijskih vještina i jačanje samopouzdanja</li> <li>• Osvještavanje pokreta i vlastitog tijela što rezultira većim stupanjem samostalnosti u kretanju</li> <li>• Kazališna gluma kao poticaj za edukaciju i daljnji rad u pedagoškom području</li> <li>• Razvoj socijalnih vještina koje potpomažu integraciju u društvo</li> <li>• Kazališna gluma pomaže u rješavanju kompleksa, osjećaja sramežljivosti i straha od javnog nastupa.</li> <li>• Prevladavanje strahova i suočavanje sa vlastitim mogućnostima kroz bavljenje kazališnom glumom.</li> <li>• Osvještavanje neverbalnog aspekta komunikacije.</li> </ul>

Druga tema koju sudionici prepoznaju je *Kazalište kao poticaj za osobni rast i razvoj*. Kroz bavljenje kazališnom glumom sudionici ističu njezin pozitivan utjecaj na osobni rast i razvoj. Naglašavaju razvoj komunikacijskih i socijalnih vještina te jačanje samopouzdanja. Kroz rad u kazalištu sudionici osvještavaju pokret i vlastito tijelo što doprinosi većem stupnju samostalnosti u kretanju. Jedna od sudionica posebno naglašava važnost osvještavanja neverbalnog aspekta komunikacije kroz tu vrstu rada. Također, kazališna gluma pomaže u prevladavanju kompleksa, strahova, osjećaja sramežljivosti i straha od javnog nastupa. Jedna sudionica ističe kako ju je kazališna gluma motivirala na dodatnu edukaciju i rad u pedagoškom području.

Tablica 1.3: **Razvoj kritičkog mišljenja publike o problematici emancipacije glumaca s oštećenjem vida**

TEMATSKO PODRUČJE: Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida	
Teme	Kategorije
3. Razvoj kritičkog mišljenja publike o problematici emancipacije glumaca s oštećenjima vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Presentacija svakodnevnih vještina slijepe osobe kroz kazališnu glumu promiče uvažavanje slijepe osobe kao ravnopravnog člana društva.</li> <li>• Rušenje predrasuda društva prezentiranjem vlastitih mogućnosti; podizanje razine svijesti o teškoćama s kojima se osobe oštećena vida svakodnevno susreću</li> </ul>

Sljedeća tema koje je proizašla iz prvog tematskog područja je *Razvoj kritičkog mišljenja publike o problematici emancipacije glumaca s oštećenjima vida*. Sudionici istraživanja ističu da prezentacijom svojih svakodnevnih vještina i sposobnosti na sceni ruše predrasude prema slijepim i slabovidnim osobama te svojim predstavama osvještavaju društvo o teškoćama s kojima se svakodnevno susreću, a proizlaze iz činjenice njihova oštećenja.

U Tablici 2 prikazano je tematsko područje **Redateljski i koreografski pristup te rad s glumcima oštećena vida** s pripadajućom specifičnim temama i njihovim kategorijama. Interpretacija nalaza istraživanja odnosi se na drugo postavljeno istraživačko pitanje: „Na koji način redatelj i koreografkinja rade s glumcima oštećena vida?“

Tablica 2: Redateljski i koreografski pristup i rad s glumcima oštećena vida

TEMATSKO PODRUČJE: Redateljski i koreografski pristup i rad s glumcima oštećena vida	
Teme	Kategorije
1. Specifičnosti slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Razlike tehničke prirode.</li> <li>• Nemogućnost obrazovanja slijepih/slabovidnih za glumačku profesiju.</li> </ul>
2. Pristup radu sa slijepim i slabovidnim glumcima	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Repertoarni odabir nije povezan sa oštećenjem vida glumaca jer je kazalište mjesto gdje je fokus isključivo na bavljenju umjetnošću.</li> <li>• Razgrađivanje i obogaćivanje scenskog pokreta odnosno kraćenje koreografskih sekvenci plesa uz omogućavanje kinestetičkog i taktilnog doživljaja pokreta slijepom glumcu.</li> </ul>

Tablica 2.1: Specifičnosti slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce

TEMATSKO PODRUČJE: Redateljski i koreografski pristup i rad sa glumcima oštećena vida	
Teme	Kategorije
1. Specifičnosti slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Razlike tehničke prirode.</li> <li>• Nemogućnost obrazovanja slijepih/slabovidnih za glumačku profesiju.</li> </ul>

Sudionici istraživanja ističu razlike u pristupu i radu sa slijepim odnosno slabovidnim glumcima u odnosu na videće glumce. Redatelj navodi kako su razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na one koji vide, isključivo tehničke prirode dok koreografkinja smatra kako moguća razlika proizlazi jedino iz činjenice nemogućnosti obrazovanja slijepih/slabovidnih osoba za glumačku profesiju.

Tablica 2.2: **Pristup radu s slijepim i slabovidnim glumcima**

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Redateljski i koreografski pristup i rad s glumcima oštećena vida</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
2. Pristup radu sa slijepim i slabovidnim glumcima	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Repertoarni odabir nije povezan sa oštećenjem vida glumaca jer je kazalište mjesto gdje je fokus isključivo na bavljenju umjetnošću.</li> <li>• Razgrađivanje i obogaćivanje scenskog pokreta odnosno kraćenje koreografskih sekvenci plesa uz omogućavanje kinestetičkog i taktilnog doživljaja pokreta slijepom glumcu.</li> </ul>

U pristupu radu kada su u pitanje slijepi i slabovidni glumci, redatelj ističe da repertoarni odabir nije povezan s oštećenjem vida glumaca jer je kazalište mjesto gdje se glumci i redatelj bave isključivo umjetnošću. Koreografinja uz zadatak razgrađivanja i obogaćivanja scenskog pokreta glumaca navodi kako u radu sa slijepim i slabovidnim glumcima krati koreografske sekvence plesa te im omogućava kinestetički i taktilni doživljaj pokreta.

U tablici 3 prikazano je tematsko područje **Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu**. Interpretacija nalaza istraživanja odnosi se na treće postavljeno istraživačko pitanje „*Kakav je odnos glumaca s oštećenjima vida prema kazališnom komadu „Prokleta avlija“ i procesu njegovog uprizorenja?*“.

Tablica 3: **Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu**

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
1. Odabir tekstovnog predloška koji će se postaviti na scenu	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Odabrani tekstovni predlošci ne tematiziraju problematiku oštećenja vida osim ukoliko se ne radi o namjenskom tekstu, što je rjeđi slučaj, koji obrađuje spomenutu problematiku</li> <li>• Repertoar raznovrsnih kazališnih žanrova</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Afirmacija slijepih osoba i rušenje predrasuda društva kroz namjenske tekstove koji obrađuju problematiku oštećenja vida</li> </ul>
2. Motiv odabira predloška „Prokleta avlija“ i njegova aktualnost u današnjem vremenu	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Potlačenost i diskriminacija žena u društvu</li> <li>• Hermetičnost društva i tragedije proizašle iz ljudske mržnje</li> <li>• Prikaz međuljudskih odnosa u uvjetima ograničene slobode</li> <li>• Predrasude društva prema drukčijim pojedincima</li> <li>• Drukčije razmišljanje pojedinca naspram mišljenja dominirajućeg sustava</li> </ul>
3. Povezanost tekstovnog predloška „Prokleta avlija“ i svakodnevnih izazova s kojima se susreću osobe s oštećenjem vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nepovoljan položaj slijepih osoba u društvu obilježen predrasudama videće okoline</li> <li>• Getoizacija i stigmatizacija osoba oštećena vida od strane videćeg društva</li> <li>• Zatvoreni krugovi druženja slijepih osoba kao ograničavajući faktor interakcije i širenja socijalnih mreža</li> <li>• Predrasude kao ograničavajući faktor aktivne participacije u društvu</li> <li>• Oštećenje vida kao faktor koji utječe na dostupnost informacija i mobilitet osobe</li> <li>• Predrasude društva prema osobama oštećena vida zbog neinformiranosti i straha od drukčijeg</li> <li>• Dvostruka diskriminacija slijepih žena</li> </ul>
4. Očekivanja o reakcijama publike na predstavu „Prokleta avlija“	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Očekivana slaba posjećenost obzirom na žanr predstave i dosadašnje iskustvo predrasuda publike prema kazalištu slijepih i slabovidnih</li> <li>• Niska očekivanja publike po pitanju glumačke izvedbe slijepih i slabovidnih osoba</li> <li>• Profilirana publika koja gleda predstavu kroz prizmu umjetnosti, a ne kroz prizmu oštećenja vida</li> </ul>



Tablica 3.1: Odabir tekstovnog predloška koji će se postaviti na scenu

TEMATSKO PODRUČJE: Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu	
Teme	Kategorije
1. Odabir tekstovnog predloška koji će se postaviti na scenu	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Odabrani tekstovni predlošci ne tematiziraju problematiku oštećenja vida osim ukoliko se ne radi o namjenskom tekstu, što je rjeđi slučaj, koji obrađuje spomenutu problematiku</li> <li>• Repertoar raznovrsnih kazališnih žanrova</li> <li>• Afirmacija slijepih osoba i rušenje predrasuda društva kroz namjenske tekstove koji obrađuju problematiku oštećenja vida</li> </ul>

Prva tema koja je proizašla iz ovog tematskog područja je *Odabir tekstovnog predloška koji će se postaviti na scenu*. Sudionici istraživanja navode da je njihov repertoar bogat raznovrsnim kazališnim žanrovima. Tekstovni predlošci koje odabiru za postavljanje na scenu, ne tematiziraju nužno problematiku oštećenja vida osim ukoliko se radi o namjenskom tekstu, što je rjeđi slučaj, koji obrađuje spomenutu problematiku. Jedan od ispitanika smatra da se upravo kroz takve namjenske tekstove slijepe osobe afirmiraju i ruše predrasude koje društvo ima prema njima.

Tablica 3.2: Motiv odabira predloška „Prokleta avlija“ i njegova aktualnost u današnjem vremenu

TEMATSKO PODRUČJE: Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu	
Teme	Kategorije
2. Motiv odabira predloška „Prokleta avlija“ i njegova aktualnost u današnjem vremenu	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Potlačenost i diskriminacija žena u društvu</li> <li>• Hermetičnost društva i tragedije proizašle iz ljudske mržnje</li> <li>• Prikaz međuljudskih odnosa u uvjetima ograničene slobode</li> <li>• Predrasude društva prema drukčijim pojedincima</li> <li>• Drukčije razmišljanje pojedinca naspram mišljenja dominirajućeg sustava</li> </ul>

Druga tema proizašla iz ovog tematskog područja je *Motiv odabira predloška „Prokleta avlija“ i njegova aktualnost u današnjem vremenu*. Sudionici navode kako odabrani predložak „Prokleta avlija“ zrcali sliku današnjeg vremena i društvenih problema. Ističu neke teme koje se obrađuju u spomenutom predlošku: potlačenost i diskriminacija žena u društvu; hermetičnost društva i tragedije proizašle iz ljudske mržnje; međuljudski odnosi u uvjetima ograničene slobode; predrasude društva prema drukčijim pojedincima i drukčije razmišljanje pojedinca naspram mišljenja dominirajućeg sustava.

Tablica 3.3: **Povezanost tekstovnog predloška „Prokleta avlija“ i svakodnevnih izazova s kojima se susreću osobe s oštećenjem vida**

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
3. Povezanost tekstovnog predloška „Prokleta avlija“ i svakodnevnih izazova s kojima se susreću osobe s oštećenjem vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nepovoljan položaj slijepih osoba u društvu obilježen predrasudama videće okoline</li> <li>• Getoizacija i stigmatizacija osoba oštećena vida od strane videćeg društva</li> <li>• Zatvoreni krugovi druženja slijepih osoba kao ograničavajući faktor interakcije i širenja socijalnih mreža</li> <li>• Predrasude kao ograničavajući faktor aktivne participacije u društvu</li> <li>• Oštećenje vida kao faktor koji utječe na dostupnost informacija i mobilitet osobe</li> <li>• Predrasude društva prema osobama oštećena vida zbog neinformiranosti i straha od drukčijeg</li> <li>• Dvostruka diskriminacija slijepih žena</li> </ul>

Tema koja je proizašla iz ovog tematskog područja je i *Povezanost tekstovnog predloška „Prokleta avlija“ i svakodnevnih izazova s kojima se susreću osobe s oštećenjem vida*. Sudionici istraživanja pronalaze poveznicu između problematike koja se obrađuje u tekstovnom predlošku „Prokleta avlija“ i izazova s kojima se osobe s oštećenjem vida susreću svakodnevno. Kao jedan od glavnih problema ističu predrasude videće okoline prema slijepim i slabovidnim osobama koje proizlaze iz neinformiranosti te okoline i njihovog straha od

drukčijeg. Predrasude društva, getoizacija i stigmatizacija osoba oštećena vida, onemogućavaju im aktivnu participaciju u društvu. Oštećenje vida faktor je koji utječe na dostupnost informacija i mobilitet osobe te se često slijepe osobe druže u zatvorenim krugovima što ograničava njihovu interakciju i širenje socijalnih mreža. Diskriminaciju žena u već spomenutom predlošku, jedna od ispitanica povezuje sa nepovoljnim položajem slijepih žena u društvu i njihovom diskriminacijom na tržištu rada.

Tablica 3.4: Očekivanja o reakcijama publike na predstavu „Prokleta avlija“

TEMATSKO PODRUČJE: Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu	
Teme	Kategorije
4. Očekivanja o reakcijama publike na predstavu „Prokleta avlija“	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Očekivana slaba posjećenost obzirom na žanr predstave i dosadašnje iskustvo predrasuda publike prema kazalištu slijepih i slabovidnih</li> <li>• Niska očekivanja publike po pitanju glumačke izvedbe slijepih i slabovidnih osoba</li> <li>• Profilirana publika koja gleda predstavu kroz prizmu umjetnosti, a ne kroz prizmu oštećenja vida</li> </ul>

Posljednja tema proizašla iz ovog tematskog područja je *Očekivanja o reakcijama publike na predstavu „Prokleta avlija“*. Sudionici istraživanja obzirom da dosadašnje iskustvo slabe posjećenosti njihovih predstava, očekuju slab odaziv publike na predstavu „Prokleta avlija“. Kao razlog tomu navode predrasude društva i njihova niska očekivanja po pitanju glumačke izvedbe slijepih i slabovidnih osoba. Uz to, smatraju da odabir žanra neće privući široku masu, ali se nadaju profiliranoj publici koja gleda predstavu kroz prizmu umjetnosti, a ne kroz prizmu oštećenja vida.

Tablica 4 prikazuje tematsko područje **Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca** s pripadajućom specifičnom temom i njezinim kategorijama. Interpretacija nalaza istraživanja odnosi se na četvrto postavljeno istraživačko pitanje: „*Na koji način publika doživljava izvedbu predstave kazališta slijepih i slabovidnih?*“

Tablica 4: Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
1. Uočene razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na glumce urednog vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opreznost glumaca u kretanju po sceni</li> <li>• Taktilne markacije za slijepce glumce na sceni</li> <li>• Izvrsna dikcija slijepih i slabovidnih glumaca</li> <li>• Neovisnost glumačkog talenta o senzornim oštećenjima glumca</li> <li>• Različito percipiranje glumaca s oštećenjima vida i onih bez oštećenja vida</li> </ul>
2. Očekivanja obzirom na glumčevo oštećenje vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Očekivanje predstave koja je prilagođena slijepim osobama</li> <li>• Izraženiji utjecaj oštećenja vida na glumačku izvedbu</li> <li>• Bez posebnih očekivanja</li> </ul>
3. Dojam o pogledanoj predstavi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pozitivna reakcija na predstavu</li> <li>• Pozitivan dojam o glumačkoj izvedbi</li> <li>• Pozitivan dojam obzirom na amatersku glumu</li> </ul>

Tablica 4.1: Uočene razlike između slijepih i slabovidnih glumca u odnosu na glumce urednog vida

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
1. Uočene razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na glumce urednog vida	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Opreznost glumaca u kretanju po sceni</li> <li>• Taktilne markacije za slijepce glumce na sceni</li> <li>• Izvrsna dikcija slijepih i slabovidnih</li> </ul>

	glumaca <ul style="list-style-type: none"> <li>• Neovisnost glumačkog talenta o senzornim oštećenjima glumca</li> <li>• Različito percipiranje glumaca s oštećenjima vida i onih bez oštećenja vida</li> </ul>
--	--

Prva tema koja proizlazi iz ovog tematskog područja je *Razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na glumce urednog vida*. Publika koja je odgovarala na pitanja vezana uz ovo istraživačko pitanje ističe neke specifičnosti glumačke izvedbe slijepih i slabovidnih osoba. Uočavaju taktilna pomagala postavljena na sceni koja služe u svrhu orijentacije i kretanja slijepih glumaca. Kretanje po sceni slijepih i slabovidnih glumaca opisuju kao sporije i pažljivije u odnosu na glumce urednog vida. Jedna ispitanica naglašava izvrsnu dikciju slijepih i slabovidnih glumaca. Većina ispitanika se slaže da ne postoji razlika u glumačkom talentu između slijepih/slabovidnih i glumaca urednog vida. Jedna od ispitanica kao jedinu razliku ističe percepciju ljudi prema slijepim i slabovidnim glumcima u odnosu na glumce urednog vida.

Tablica 4.2: Očekivanja obzirom na oštećenje vida glumaca

<b>TEMATSKO PODRUČJE: Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca</b>	
<b>Teme</b>	<b>Kategorije</b>
2. Očekivanja obzirom na oštećenje vida glumaca	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Predstava koja je prilagođena slijepim osobama</li> <li>• Izraženiji utjecaj oštećenja vida na glumačku izvedbu</li> <li>• Nema posebnih očekivanja</li> </ul>

Druga tema koja proizlazi iz ovog tematskog područja je *Očekivanja obzirom na oštećenje vida*. Ispitana su očekivanja publike koja su pokazala da većina ispitanika nema posebna ili drukčija očekivanja od predstave ili glumaca vezana isključivo uz njihovo oštećenje vida. Neki od ispitanika očekivali su ipak izraženiji utjecaj oštećenja na glumačku izvedbu dok je jedna od ispitanica očekivala da će predstava koju igraju slijepi i slabovidni glumci biti prilagođena slijepim osobama pa skloni tome da će i publika biti većim dijelom osobe oštećena vida.

Tablica 3.3: Dojam o pogledanoj predstavi

TEMATSKO PODRUČJE: Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca	
Teme	Kategorije
3. Dojam o pogledanoj predstavi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Pozitivna reakcija na predstavu</li> <li>• Pozitivan dojam o glumačkoj izvedbi</li> <li>• Pozitivan dojam obzirom na amatersku glumu</li> </ul>

Treća i posljednja tema koje se veže za ovo tematsko područje odnosi se na *Dojam o pogledanoj predstavi*. Reakcije ispitanika upućuju na pozitivan dojam o pogledanoj predstavi. Svi sudionici ispitani o osobnom dojmu pogledane predstave „Prokleta avlija“ odgovorili su u pozitivnom tonu. Neki od njih posebno su pohvalili glumačku izvedbu.

#### 4. POVEZIVANJE KLJUČNIH NALAZA ISTRAŽIVANJA

Temeljem interpretacije podataka povezati će se ključni nalazi ovog istraživanja u objašnjavanju važnosti utjecaja bavljenja kazališnom glumom na svakodnevni život osoba oštećena vida uzimajući u obzir samoprocjenu glumaca Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“ te iskustva u radu redatelja i koreografkinje sa spomenutim kazalištem. Također, biti će prikazana doživljajna razina nasumce izabranih pojedinaca iz publike nakon odgledane predstave Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“.

Prema nalazima istraživanja, a što je vidljivo iz tematskog područja *Značaj i utjecaj kazališta na svakodnevni život glumca s oštećenjem vida*, proizlazi da glumcima Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“ bavljenje kazališnom glumom predstavlja umjetnički izazov koji zadovoljava njihove potrebe za kreativnim izričajem te vrste i ispunjava ih osjećajima ljubavi, sreće i zadovoljstva. Iz nalaza istraživanja vezanih za isto tematsko područje vidljiv je pozitivan utjecaj bavljenja kazališnom glumom na osobni rast i razvoj osoba oštećena vida. Utjecaj kazališne glume odnosi se na područja komunikacije, socijalizacije, mobiliteta i svakodnevnih vještina.

Kroz brojne uloge i djela u kazalištu razvijaju se komunikacijske i socijalne vještine glumaca. Oštećenje vida prediktor je teškoća koje se javljaju prilikom sudjelovanja u interakciji koja uključuje veću grupu ljudi, a teškoće se očituju i u komunikaciji jedan-na-jedan. Komunikacijske vještine, govor tijela, vještine suradnje i prepoznavanja te izražavanja emocija doprinose kvaliteti socijalnih interakcija. Neophodno je stoga da osobe oštećena vida steknu spomenute vještine u svrhu širenja svojih socijalnih mreža i sprječavanja socijalne izolacije (Caballo i Verdugo, 2007). Ukoliko osobe oštećena vida nemaju priliku uvježbavati socijalne vještine odnosno nemaju povratnu informaciju o svojim socijalnim ponašanjima od strane videće okoline, one postaju socijalno izolirane (Bilić-Prčić i sur., 2015). Dobro razvijene komunikacijske vještine, receptivne i ekspresivne, omogućavaju osobi oštećena vida razumijevanje verbalnih uputa te traženje pomoći i potrebnih informacija za kretanje (Sever, 2011). Prema postojećim istraživanjima koja se bave vezom između vještina slijepih osoba i njihovim zapošljavanjem, pokazalo se da su komunikacijske vještine ključan faktor koji doprinosi uspješnom zapošljavanju slijepih osoba (Fajdetić, 2012a). Ista autorica navodi kako su dobro razvijene komunikacijske vještine osoba s oštećenjem vida važne za uspješno obrazovno i socijalno uključivanje u zajednicu.

Oštećenje vida utječe na broj i kvalitetu socijalnih interakcija obzirom da vid ima važnu ulogu u kontroli okoline, spontanom oponašanju i neverbalnom komunikaciji preko koje se uspostavljaju prve afektivne veze koje su temelj svih socijalnih odnosa. Kod osoba s oštećenjem vida potrebno je razvijati svijest o odgovarajućoj facijalnoj ekspresiji i prikladnim gestama (Vučinić, 2013). Glumci kazališta slijepih i slabovidnih susreću se kroz rad u kazalištu s različitim profesionalcima (redateljima, koreografima, scenaristima i sl.), različitim ulogama koje zahtijevaju prilagodbu i učenje govora tijela.

Sposobnost samostalnog kretanja je važan prediktor socijalizacije osoba oštećena vida jer pruža više prilika za socijalne interakcije (Papadopoulos i sur., 2011). Samostalno kretanje potkrepljuje neovisnost osobe oštećena vida i pozitivno samopoimanje (Fajdetić, 2012b). Članovi ansambla kazališta često gostuju sa svojim predstavama u različitim državama svijeta pa stoga na taj način šire svoje socijalne mreže i sklapaju brojna poznanstva što doprinosi njihovoj aktivnijoj participaciji u životu društva.

Važan čimbenik neovisnosti slijepih i slabovidnih osoba je samostalno obavljanje svakodnevnih vještina, kao što su: osobna higijena, obavljanje kućanskih poslova, kupovina i slično. Svakodnevne vještine uče se još u djetinjstvu kroz procese opservacije, imitacije i učenja kroz iskustva. Obzirom na nemogućnost vizualne imitacije, djeca s oštećenjem vida pokazuju zaostajanje za djecom urednog razvoja u svakodnevnim životnim vještinama

(Bishop, 2004). Svladavanje vještina koje su nužne u svakodnevnom životu važan je faktor koji rezultira samostalnošću i ispunjenim životom (Sever, 2011). Svaka dobivena uloga u kazalištu daje priliku za vježbu određenih svakodnevnih vještina ovisno koje zahtjeva pojedina uloga. Slijepi odnosno slabovidni glumac na sceni pokazuje sve svoje vještine. Samoprezentacijom tih naučenih vještina na sceni ruše se predrasude prema slijepim odnosno slabovidnim osoba jer publika ima direktan uvid u mogućnosti i sposobnosti glumaca što može utjecati na stav prema osobama oštećena vida. Proces socijalizacije osoba oštećena vida nije samo ovisan o njihovim socijalnim sposobnostima već i o informacijama koje dobivaju od drugih osoba i reakcijama osoba bez oštećenja prema njima. Te reakcije mogu utjecati na razvoj osjećaja neovisnog funkcioniranja i samopouzdanja da postignu socijalnu kompetenciju kroz različite socijalno zahtjevne zadatke (Bilić-Prčić, 2007).

U tematskom području *Redateljski i koreografski pristup i rad sa glumcima oštećena vida*, proizašla je tema: *Specifičnosti slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce* u kojoj redatelj i koreografkinja na temelju dugogodišnjeg iskustva rada sa slijepim i slabovidnim glumcima ističu koje su razlike uočili u odnosu na rad sa videćim glumcima. Redatelj kao razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na videće glumce ističe jedino one tehničke prirode. Te razlike odnose se na prvenstveno na orijentaciju slijepih i slabovidnih glumaca na sceni. Redatelj stoga pokušava dovoljnim brojem probi postići sigurnost u kretanju na sceni kod slijepog glumca tako da koncentracija na orijentaciju ne odvlači od koncentracije na glumu koja mora biti primarna i najvažnija stvar. U svom doktorskom radu redatelj Kovač (2013) navodi mehanizme kretanja slijepice osobe po scenskom prostoru, a koji su opisani u teorijskom dijelu ovog rada. Koreografkinja kaže da ono što možda javnost vidi kao razliku nije „*pitanje nečijeg umjetničkog senzibiliteta i umjetničkog afiniteta*“ već je jedina razlika u tome da se videće osobe mogu obrazovati za glumačku profesiju dok slijepice odnosno slabovidne osobe nemaju tu mogućnost. Adekvatno obrazovanje osigurava konkurentnost na otvorenom tržištu rada. Ipak, često se osobe s oštećenjem vida susreću se s brojnim predrasudama, negativnim i diskriminacijskim stavovima okoline koje im ne osigurava ravnopravne uvjete sudjelovanja u društvu (Barišić, 2013).

Vid ima važnu ulogu u planiranju i kontroli pokreta te potiče osobu na motoričku aktivnost. Kod osoba s oštećenjem vida potrebno je koristiti kompenzatorne strategije koje omogućavaju iskustvo različitih motoričkih aktivnosti (Brambring, 2006). Isti autor u tu svrhu predlaže iskorištavanje preostalih senzornih informacija ili direktnu fizičku demonstraciju uz



verbalno pojašnjavanje motoričkih akcija. Koreografinja prilikom rada s glumcima oštećena vida omogućava direktno taktilno-kinestetičko iskustvo pokreta osvještavajući im koncept vlastitog tijela. Spoznaja vlastitog položaja u prostoru povezna je sa usvajanjem koncepta vlastitog tijela (Sever, 2011). Proprioceptivni i kinestetički osjet šalje mozgu informacije o pokretima i položaju dijelova tijela te upravo taj osjet kod osoba s oštećenjem vida osigurava informacije o vlastitoj pokretljivosti (Soto-Faraco i sur., 2004). Taktilno-kinestetička percepcija za osobe oštećena vida ima veliko značenje u upoznavanju okoline i pomaže ujedinjavanju različitih osjetnih podataka značajnih za formiranje pojmova (Zovko, 1994).

Jedan od zadataka redatelja i koreografa u kazalištu slijepih i slabovidnih jest osvještavanjem tijela kroz vježbe razbiti ukočenost tijela i lica te ih dovesti do što veće prirodnosti. Oštećenje vida, ovisno o stupnju oštećenja, utječe na posturu i lokomotorni razvoj osobe. Događa se kašnjenje u razvoju lokomotorike zbog nedostatka ili smanjenje samoinicijativnosti. Zbog nedostatka ili manjka vidnih podražaja koji potiču na kretanje dijete ne iskusi dovoljan broj motoričkih iskustava (Sever, 2011.) Slijepi osobe najčešće prilikom kretanja drže glavu sagnutu prema naprijed jer ne osjećaju potrebu da podignu glavu i time omogućuje lakše promatranje okoline. Uz to vidljiv je i lagano rotiran gornji dio tijela, što predstavlja zaštitni položaj kojim se štiti lice i vrat od povreda (Šakić, 1993). Fajdetić (2012b) navodi kako slabovidne osobe mogu imati karakterističan položaj glave: držanje glave prema dolje, koso gore, koso dolje, ulijevo, udesno i sl., što je povezano s traženjem najboljeg položaja za funkcionalno korištenje preostalog vida. Rad na pravilnoj posturi osoba oštećena vida iznimno je važan kako bi se isključila mogućnost deformiteta koji su posljedica kompenzacijskih obrazaca u području grube motorike i time otežalo stjecanje vještina samostalnoga i učinkovitoga kretanja (Sever, 2011). Samostalno kretanje prediktor je uspješnosti izvedbe svakodnevnih zadataka osoba s oštećenjem vida. Učestalo samostalno kretanje utječe na izvedbu svakodnevnih zadataka bez traženja tuđe pomoći te pruža mogućnost aktivnijeg sudjelovanja u životu zajednice (Papadopoulos i sur., 2011).

Vid je bitan faktor koji utječe na usvajanje mimike lica. Djeca već od rane dobi kroz imitaciju drugih osoba iz okoline usvajaju i nadograđuju svoju mimiku lica što osobe oštećena vida zbog djelomičnog ili potpunog nedostatka vida nisu u mogućnosti činiti. Kongenitalno slijepi osobe iskazuju sličan repertoar izraza lica kao i videće osobe, ali je njihova mimika slabije izražena. Stupanj izražavanja neverbalnih komunikacijskih obrazaca koji uključuju i mimiku razlikuje se s obzirom na težinu i vrijeme nastanka oštećenja vida. Slabovidne osobe u usporedbi sa slijepima u većoj mjeri iskazuju neverbalne komunikacijske obrasce. Osobe koje su oštećenje vida stekle kasnije u životu imale su priliku, budući da su nekad tijekom

života vidjele, kroz imitaciju bogatiti svoje izraze lica. Iz tog razloga, takve osobe pokazuju bolje neverbalne komunikacijske obrasce od kongenitalno slijepih osoba (Subihi, 2013). Prema Peleg i sur. (2009) kod kongenitalno slijepih osoba kvaliteta i kvantiteta facijalnih ekspresija slabi s porastom dobi dok kod osoba koje su stekle oštećenje vida kasnije u životu takvo slabljenje facijalnih ekspresija je manje izraženo. Upravo zbog utjecaja oštećenja vida na posturu tijela i neverbalne komunikacijske obrasce, može se zaključiti da vježbe za osvještavanje lica i tijela koje redatelj i koreografkinja provode sa slijepim odnosno slabovidnim glumcima, a koje su navedene u teorijskom dijelu ovog rada, imaju veliku važnost i pozitivan utjecaj na razvoj motorike i komunikacije.

U temi *Pristup radu sa slijepim i slabovidnim glumcima*, važno je napomenuti da redatelj ističe kako činjenica da su glumci slijepi odnosno slabovidni nema ulogu prilikom repertoarnog odabira. U svom radu sa Kazalištem slijepih i slabovidnih „Novi život“ njegov je zadatak baviti se isključivo umjetnošću i napraviti kvalitetnu predstavu, a ne ukazivati na društvene nepravde u kontekstu problematike života s oštećenjem vida.

U tematskom području *Odnos glumaca oštećena vida prema tekstovnom predlošku koji se postavlja na scenu*, glumci progovaraju o kriterijima odabira tekstovnih predložaka koji će uprizoriti pa je sukladno tome proizašla tema *Odabir tekstovnog predloška koji će se postaviti na scenu*. U toj temi glumci navode kako je njihov kazališni repertoar bogat različitim žanrovima. Rijetko igraju predstave koje tematiziraju problematiku oštećenja vida, a takvi tekstovi su namjenski pisani u cilju osvještavanja javnosti o teškoćama s kojima se slijepi i slabovidne osobe svakodnevno susreću. U kazalištu se neposredno i neposredovano uspostavlja poseban oblik komunikacije odnosno međudjelovanja žive osobe na živu osobu ili na mnoštvo drugih živih osoba, kakav ne postoji u drugim medijima ni u drugim umjetnostima (Goleman, 2008 prema Lukić, 2009). Druga tema u ovom području je *Motiv odabira predloška „Prokleta avlija“ i njegoa aktualnost u današnjem vremenu* gdje glumci ističu neke od društvenih problema koji se provlače u djelu „Prokleta avlija“, a promišljaju ih u kontekstu današnjeg vremena i svijeta oko sebe. Gledatelj u publici može zauzeti tri pozicije prema očitanoj poruci koju glumci putem kazališne predstave šalju. Prvo, on može primiti značenje potpuno unutar interpretacijskog okvira koji sama poruka predlaže, zatim može primiti značenje, ali ga povezuje s vlastitim kontekstima i interesima, pa tako modificira željeni smisao i konačno interpretacijom može zauzeti suprotstavljen položaj (Morley, 1980 prema Lukić 2009).

U temi *Povezanost tekstovnog predloška „Prokleta avlija“ i svakodnevnih izazova s kojima se susreću osobe s oštećenjem vida*, glumci neke od društvenih problema koje se provlače kroz predstavu “Prokleta avlija” povezuju i sa svakodnevnicom slijepe odnosno slabovidne osobe. Iako predložak „Prokleta avlija“ nije odabran kako bi prikazao problematiku života sa oštećenjem vida, iz ove teme mogu se isčitati važne teškoće koje utječu na uspješnu integraciju osoba s oštećenjem vida u društvo. Posljednja tema iz ovog područja je *Očekivanja o reakcijama publike na predstavu „Prokleta avlija“* u kojoj glumci stavljaju naglasak slabu posjećenost njihovih predstava zbog predrasuda publike prema kazalištu u kojem glume slijepe i slabovidne osobe. Postoje tri ekstremna tipa publike, što ih čine “eskapisti” koji žele pobjeći od svakodnevnih problema pa traže površne i zabavne sadržaje, zatim “moralisti” koji očekuju pouku, poziv na razmišljanje, angažman, te “pobornici umjetnosti” koji su zainteresirani za umjetnost radi umjetnosti (Lopez, 2000 prema Lukić 2009).

Tematskim područjem *Očekivanja i reakcije publike na izvedbu predstave slijepih i slabovidnih glumaca* proučavao se složen odnos glumac-gledatelj. Proizašla je i tema *Uočene razlike između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na glumce urednog vida*. U toj temi publika izvještava o uočenim specifičnostima glumačke izvedbe glumaca oštećena vida. Ističu taktilne markacije na sceni koje služe za orijentaciju u prostoru slijepim glumcima, a o kojima piše i Kovač (2013.) u svom radu navodeći da su to različiti tepisi, krpe i slične markacije koje raspoređene po podu pozornice glumcima ukazuju na njihov trenutni položaj. Ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju slažu se da razlike u glumačkom talentu, između slijepih i slabovidnih glumaca u odnosu na glumce urednog vida, nema. U temi *Očekivanja obzirom na oštećenje vida glumaca* odgovori sugestiraju da publika pretpostavlja neke od stereotipnih viđenja fizičkih sposobnosti slijepih glumaca. Tako, jedna od ispitanica izražava iznenađenje vještinama kretanja glumaca budući da je očekivala da će kretanje osoba oštećena vida biti nespretno. Posljednja tema iz ovog tematskog područja je *Dojam o pogledanoj predstavi* gdje reakcije ispitanika odražavaju isključivo pozitivan dojam o pogledanoj predstavi „Prokleta avlija“. Svaka pojedinačna osoba u gledalištu doživljava predstavu i individualno (kao osoba) i kolektivno (kao dio skupine gledatelja). Stoga, moguć je nastanak sukoba u procesu praćenja predstave između osobne psihologije i kolektivne inteligencije odnosno između individualnog reagiranja i zakonitosti impulsa ponašanja u masi (Bennett, 1997 prema Lukić, 2009).

## 5. ZAKLJUČAK

Tema ovog rada propitivala se iz pozicije edukacijsko-rehabilitacijske struke, a prikazani rezultati otvaraju put novim spoznajama struci o mogućnosti implementacije novih alternativnih tehnika učenja vještina koje potpomažu integraciju osoba oštećena vida u društvo. Aktivnom participacijom u kulturnom životu društva, u ovom slučaju kroz bavljenje kazališnim radom, afirmiraju se mogućnosti te promoviraju umjetničke kreacije slijepih i slabovidnih osoba.

Ovo istraživanje daje uvid u jedan od načina na koji osobe sa oštećenjem vida putem bavljenja umjetničkim radom razvijaju alternativne načine usvajanja vještina potrebnih za integraciju u društvo. Samoprocjena slijepih i slabovidnih glumaca u ovom radu ukazuje na pozitivan utjecaj bavljenja kazališnom glumom na razvoj komunikacije, socijalizacije, mobiliteta i svakodnevnih vještina. Vježbe za osvještavanje tijela i lica koje su s glumcima provodili redatelj i koreografkinja, doprinijeli su osvještavanju prikladnih neverbalnih ponašanja u socijalnim situacijama. Stoga, poželjno je osnaživati i poticati slijepe i slabovidne osobe da se uključe u ovakav oblik umjetničkog stvaralaštva.

Provedeno kvalitativno istraživanje svakako je nedovoljno za dobivanje cjelokupne slike o području istraživanja no nalazi će svakako biti korisni osobama koje će se baviti dramskom pedagogijom ili bilo kakvom vrstom kazališnog rada s osobama oštećena vida. U daljnjim istraživanjima, objektivnije ispitivanje varijabli, za koje se pokazao bitnim utjecaj bavljenja kazalištem, moglo bi zamijeniti metodu samoprocjene.

Osobe s oštećenjem vida moraju ostvariti punu uključenost u život zajednice kao njezini ravnopravni članovi, a za to je potrebno izdvojiti određena financijska sredstva od strane države kako bi se ovakav oblik sudjelovanja u umjetničkim djelatnostima održao te također omogućiti osobama oštećena vida upis na dramsku akademiju.

Zabrinjavajući je podatak istraživanja koji ukazuje na slabu posjećenost predstava Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“ zbog, kako navode glumci istoimenog kazališta, predrasuda društva prema glumačkim sposobnostima slijepih i slabovidnih osoba. Konačni cilj kojem ovo kazalište teži jest da ljudi počnu dolaziti gledati njihove predstave kroz prizmu umjetnosti, a ne oštećenja vida, za što je potrebna dodatna senzibilizacija društva za potrebe i interese osoba s oštećenjem vida.

Važno je istaknuti da glumci Kazališta slijepih i slabovidnih „Novi život“ i kazališni profesionalci koju surađuju sa spomenutim kazalištem naglašavaju kako je kazalište mjesto na

kojem se bave isključivo umjetnošću. Kroz predstave ukazuju na društvene probleme koji se ne tiču isključivo problematike oštećenja vida. Kako redatelj Mario Kovač kaže „*Među kazalištem slijepih, ima kao i u svakom drugom ansamblu, vrednijih, marljivih, talentiranih ljudi, ima „ljenčina“ kojima se neda raditi.*“

Na kraju, temeljem teorijskog i istraživačkog dijela ovog rada vidljivo je uzajamno djelovanje bavljenja kazališnom glumom i vještina koje osobe oštećena vida usvajaju u sklopu specifičnih rehabilitacijskih programa.

## 6. LITERATURA:

1. Bailey, S. D. (1993): *Wings to fly: Bringing theatre arts to students with special needs.* Rockville: Woodbine House.
2. Barišić, J. (2013): *Socijalna podrška osobama s oštećenjem vida.* *Socijalna politika i socijalni rad.* 1(1), 38-70.
3. Barnes, C., Mercer, G. (2010): *Exploring disability.* Cambridge: Polity Press.
4. Baštijan, R., Đuričić, R., Miholić, D., Udiljak-Bugarinovski, Z. (2012): *Studenti sa invaliditetom: Slobodno vrijeme.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
5. Benjak, T., Runjić, T., Bilić-Prcić, A. (2013): *Prevalencija poremećaja vida u RH temeljem podataka Hrvatskog registra osoba s invaliditetom.* *Hrvatski časopis za javno zdravstvo.* 9, 335-339.
6. Bihop, V.E., (2004): „Chaper 7: How Does a Visual Impairment Affect Eary Development“ u „Teaching visually impaired children“ Third edition, Charles C. Thomas Pub Ltd.
7. Bilić Prcić, A., Runjić, T., Žolgar Jerković, I. (2015). *Razlike u socijalnim vještinama između učenika i učenica oštećena vida prema procjeni njihovih roditelja.* *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja.* 51(2), 77-86.
8. Bilić-Prcić, A. (2007): *Socijalne vještine osoba oštećena vida,* Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
9. Brambring, M. (2006): *Divergent Development of Gross Motor Skills in Children Who Are Blind or Sighted.* *Journal of Visual Impairment & Blindness,* Vol 100(10), 1-25.
10. Caballo C., Verdugo M-A. (2007): *Social Skills Assessment of Children and Adolescents With Visual Impairment: Identifying Relevant Skills to Improve the Quality of Social Relationships.* *Psychological Reports.* 7/2007, 1-14.

11. Fajdetić, A. (2012a): Komplementarnost profesionalnih i pojedinih (specifičnih) kompetencija slijepih osoba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(2), 133-144.
12. Fajdetić, A. (2012b). Slijepi učenici i usvajanje jezika u integriranom odgoju i obrazovanju. *Napredak : časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 153 (3-4), 463-480.
13. Guth, D. A., Rieser, J.J., Ashmead, D.H. (2010): "Chapter 1: Perceiving to Move and Moving to Perceive" u "Foundations of Orientation and Mobility" Third edition, AFB Press.
14. Janković, J., Blažeka, S., Rambousek, M. (2000): Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 7,2, 197-222.
15. Knapp, L.M., Hall, A.J. (2010): *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
16. Kovač, M. (2013): *Metodologija kazališnog rada sa slijepim i slabovidnim osobama*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
17. Krajnović, D. (2015): *Dramske i kazališne aktivnosti osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
18. Krušić, V. (2002): *Terapijske mogućnosti drame*. Zagreb: Hrvatska udruga za psihosocijalnu onkologiju: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
19. Lukić, D. (2009): O publici: Cijeli svijet su publike. *Kazalište*. 39/40, str. 24-46.
20. Majerić, M. (2011): *Dramaturška adaptacija prispodobe o sijaču*. Diplomski rad. Zagreb: Katoličko bogoslovni fakultet.
21. Marjanić, M. (2016): *Osnove neverbalne komunikacije za slijepe*. Zagreb: Udruga slijepih Zagreb.
22. Papadopoulos, K., Metsiou, K., Agaliotis, I. (2011). Adaptive behavior of children and adolescents with visual impairments. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 1086–1096.

23. Peleg, G., Katzir, G., Peleg, O., Kamara, M., Brodsky, L., Hel-Or, H., Keren, D., Nevo, E. (2009): Facial expressions in various emotional states in congenitally blind and sighted subjects, *Israel Journal of Ecology & Evolution*, Vol. 55 Issue 1, 11-30.
24. Sever, A. (ur.) (2011): Rana intervencija za djecu s oštećenjem vida – upute za rad. Zagreb: Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“.
25. Soto-Faraco, S., Ronald, A., Spence, C., (2004): Tactile selective attention and body posture: assessing the multisensory contributions of vision and proprioception. *Perception & Psychophysics*. 66(7), 1077-1094.
26. Subihi, A. (2013): Non- verbal communication patterns among visually impaired individuals aged 3-26 years, *International Interdisciplinary Journal of Education*, Vol. 2, Issue 6.
27. Šakić, D. (1993): Utjecaj sljepoće i slabovidnosti na držanje tijela djece i omladine. Doktorska disertacija. Medicinski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
28. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2010). Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima. Zagreb: M.E.P.
29. Tuttle, D. W., & Tuttle, N. R., (2000): Psychological needs of children and youths. Vol. 1: History and theory of teaching children and youths with visual impairments. New York: AFB Press.
30. Vučinić, V., Stanimirović, D., Anđelković, M., i Eškirović, B. (2013): Socijalna interakcija dece sa oštećenjem vida: rizični i zaštitni faktori. *Beograd: Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(2), 241–264.
31. Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom. Narodne novine, broj 64, 2001.
32. Zovko, G. (1994): Peripatologija 1. Zagreb: Školske novine.
33. World health organisation. Visual impairment and blindness. (2012) dostupno na <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs282/en/>
34. <http://www.novizivot.hr/> datum pristupa 7.7.2016.



35. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/298398.html> Nacionalna strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom od 2007. do 2015. godine